

UNIVERSITATEA „NICOLAE TITULESCU” BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

LUAREA DE MITĂ

REZUMAT

Coordonator științific
prof. univ. dr. Vasile Dobrinoiu

Student-doctorand
Nicolae George Octavian

București
2022

CUPRINS

I. CONSIDERAȚII GENERALE DESPRE CORUPȚIE. Error! Bookmark not defined.

1. Instrumente de drept internațional pentru combaterea corupțieiError! Bookmark not defined.

1.1. Instrumente juridice cu caracter special elaborate și adoptate de ONUError! Bookmark not defined.

1.2 Instrumente juridice cu caracter special adoptate la nivelul Europei ...Error! Bookmark not defined.

2. Instrumente de drept național pentru combaterea corupțieiError! Bookmark not defined.

II. EVOLUTIA INCRIMINĂRII INFRAȚIUNII DE LUARE DE MITĂError! Bookmark not defined.

1. Considerații introductive Error! Bookmark not defined.

2. Parcursul istoric al incriminării infracțiunilor de corupție în spațiul cultural european Error! Bookmark not defined.

3. Parcursul istoric al incriminării infracțiunilor de corupție în spațiul românesc Error! Bookmark not defined.

III. ANALIZA INFRAȚIUNILOR DE LUARE DE MITĂ ȘI PRIMIRE DE FOLOASE NECUVENITE DIN CODUL PENAL DIN 1968.Error! Bookmark not defined.

1. Luarea de mită Error! Bookmark not defined.

2. Primirea de foloase necuvenite..... Error! Bookmark not defined.

IV. REGLEMENTAREA JURIDICĂ A INFRAȚIUNII DE LUARE DE MITĂ Error! Bookmark not defined.

1. Considerații generale Error! Bookmark not defined.

2. <u>Conținutul legal</u>	Error! Bookmark not defined.
3. <u>Condiții preexistente</u>	Error! Bookmark not defined.
3.1 <u>Obiectul infracțiunii</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Obiectul juridic generic</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Obiectul juridic special</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Obiectul material</u>	Error! Bookmark not defined.
3.2. <u>Subiecții infracțiunii</u>	Error! Bookmark not defined.
a) <u>Subiectul activ</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Evoluția și caracterul autonom al noțiunii de funcționar public</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Art. 175 alin. 1 lit. a C.pen.</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Art. 175 alin. 1 lit. b C.pen.</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Art. 175 alin. 1 lit. c C.pen.</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Art. 175 alin. 2 C.pen.</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Analiza unor categorii de funcționari publici</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Executorii judecătorești. Notarii</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Traducătorii autorizați și interpreții</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Expertul tehnic judiciar</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Mediatorul</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Psihologul</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Practicianul în insolvență/administratorul judiciar</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Funcționarul bancar</u>	Error! Bookmark not defined.
<u>Avocatul</u>	Error! Bookmark not defined.

Profesorul din învățământul preuniversitar de stat. **Error! Bookmark not defined.**

Medicul..... **Error! Bookmark not defined.**

Funcționarii din cadrul CEZ România S.A. și E.On România..... **Error! Bookmark not defined.**

Art. 308 alin. 1 C.pen. – funcționarul “privat”**Error! Bookmark not defined.**

Jurisprudență relevantă – Calitatea subiectului activ. **Error! Bookmark not defined.**

Participația penală **Error! Bookmark not defined.**

Jurisprudență relevantă – Complicitate ... **Error! Bookmark not defined.**

b) Subiectul pasiv **Error! Bookmark not defined.**

4. Conținutul constitutiv **Error! Bookmark not defined.**

A) Latura obiectivă..... **Error! Bookmark not defined.**

a) Elementul material..... **Error! Bookmark not defined.**

Pretindere **Error! Bookmark not defined.**

Primire..... **Error! Bookmark not defined.**

Acceptarea promisiunii **Error! Bookmark not defined.**

Condiții esențiale..... **Error! Bookmark not defined.**

b) Urmarea imediată **Error! Bookmark not defined.**

c) Raportul de cauzalitate **Error! Bookmark not defined.**

B) Latura subiectivă..... **Error! Bookmark not defined.**

V. FORMELE INFRACTIUNII ȘI ALTE ASPECTE**Error! Bookmark not defined.**

Sanctiune **Error! Bookmark not defined.**

Varianta agravată **Error! Bookmark not defined.**

Varianta atenuată **Error! Bookmark not defined.**

Jurisprudență relevantă - Individualizarea pedepsei Error! Bookmark not defined.

Formele infracțiunii..... Error! Bookmark not defined.

Jurisprudență relevantă - Caracterul continuat .. Error! Bookmark not defined.

Confiscarea..... Error! Bookmark not defined.

VI. RAPORTUL CU ALTE INFRACTIUNI Error! Bookmark not defined.

Infracțiunea de luare de mită și infracțiunea de abuz în serviciu Error! Bookmark not defined.

Infracțiunea de luare de mită și infracțiunea de șantaj Error! Bookmark not defined.

Infracțiunea de luare de mită și infracțiunea de înșelăciune Error! Bookmark not defined.

Infracțiunea de luare de mită și infracțiunea de trafic de influență Error! Bookmark not defined.

Infracțiunea de luare de mită și infracțiunea de folosirea abuzivă a funcției în scop sexual..... Error! Bookmark not defined.

VII. DREPT COMPARAT Error! Bookmark not defined.

Franta..... Error! Bookmark not defined.

Spania Error! Bookmark not defined.

Italia..... Error! Bookmark not defined.

VIII. CONCLUZII ȘI PROPUNERI DE LEGE FERENDA Error! Bookmark not defined.

BIBLIOGRAFIE Error! Bookmark not defined.

Cuvinte cheie: *luarea de mită, infracțiuni de corupție, corupție pasivă, subiect activ, cod penal, drept comparat, raportul cu alte infracțiuni, confiscare, subiect pasiv, obiect material, participație penală.*

Obiectul cercetării științifice pe care am întreprins-o vizează analiza incriminării infracțiunii de luare de mită.

Lupta împotriva corupției reprezintă o necesitate imperativă în cadrul procesului de dezvoltare democratică a României.

În istoria sa postdecembristă, România a aderat la mai multe Organizații anticorupție, precum Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției¹, Convenția penală a Consiliului Europei privind corupția, G.R.E.C.O.² și a încercat, în mod constant, să îmbunătățească cadrul legislativ în această materie.

Totuși, în ciuda unor progrese punctuale, România se confruntă cu reale dificultăți în încercarea de a limita amploarea flagelului corupției.

Potrivit Indicelui de Percepție a Corupției, publicat de Transparency International în 2021, România rămâne în categoria celor mai corupte trei țări din Uniunea Europeană.³

¹ Semnată de România la 09.12.2003 și ratificată prin Legea nr. 365/2004, publicată în M.Of. nr. 903 din 05.10.2004.

² În franceză: groupe d'États contre la corruption, "GRECO".

³ Disponibil la https://www.transparency.org.ro/sites/default/files/comunicat_de_presa_ti-romania_cpi_2021.pdf.

De asemenea, Raportul Departamentului de Stat al SUA arată că, în România anului 2021, corupția și deturnarea fondurilor publice sunt des întâlnite.⁴

Aceste constatări arată, în principal, faptul că pentru a putea combate corupția atât în sistemul de stat, cât și în mediul privat, este necesar ca statul actualizeze și să modernizeze constant cadrul legislativ aplicabil, să asigure deplina operativitate a instituțiilor de investigare și urmărire a acestor infracțiuni și să aloce resursele materiale pentru punerea în aplicare a acestor măsuri.

În vederea îndeplinirii obiectivelor propuse la demararea acestui studiu cu caracter științific, am avut în vedere utilizarea mai multor **metode de cercetare**, respectiv, comparativă, bibliografică, istorico-teleologică, logică, analiză predictivă.

Metoda comparativă a fost folosită în special în cadrul capitolului dedicat dreptului comparat, fiind analizată incriminarea infracțiunii de luare de mită din perspectiva legislațiilor străine.

Metoda istorico-teleologică a fost utilizată în cadrul capitolelor în care am prezentat evoluția istorică a incriminării infracțiunii de luare de mită.

Metoda logică a fost folosită pentru structurarea raționamentelor juridice prezentate în cuprinsul lucrării.

Metoda bibliografică a fost folosită în vederea formării unei idei de ansamblu asupra temei de cercetare și ulterior am procedat la identificarea celor mai relevante surse. Documentarea și analiza minuțioasă a materialelor existente în doctrina domeniului studiat reprezintă un pas primordial în cadrul cercetării științifice.

Metoda de analiză predictivă a fost utilizată pentru a identifica potențialele inexactități și incongruențe legislative, motiv pentru care am îndrăznit să formulez propuneri punctuale de lege ferenda, în vederea îmbunătățirii cadrului legal actual.

Am dezvoltat tema lucrării în opt capitole, primele 7 tratând instituțiile juridice incidente în materie într-o abordare multi-disciplinară în care am încercat să înglobăm aspecte de drept penal, drept procesual penal, drept comparat și aspecte jurisprudențiale, în timp ce ultimul este destinat concluziilor și propunerilor *de lege ferenda*.

Astfel, **în Capitolul I**, cu titlul “Considerații generale despre corupție” am încercat să abordăm problematica instrumentelor de drept internațional și național pentru combaterea corupției. Conținutul acestor instrumente a fost analizat din punct de vedere penal.

⁴ Disponibil la https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/03/313615_ROMANIA-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf.

În ceea ce privește instrumentele de drept internațional, am analizat reglementările elaborate și adoptate de O.N.U. și cele adoptate la nivelul Europei.

Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției reprezintă un reper la nivel mondial în domeniul combaterii acestui flagel.

România a ratificat Convenția O.N.U. împotriva corupției prin Legea nr. 365/2004.⁵

În cadrul Consiliului Europei încercarea de a preveni și combate fenomenul corupției atât în sectorul public, cât și în cel privat a reprezentat o preocupare constantă.

Continuând progresul legislativ și instituțional în această direcție, prin Rezoluția (99) 5⁶, adoptată de Comitetul de miniștri, a fost înființat Grupul Statelor ce luptă împotriva Corupției (GRECO). România este membru fondator al acestei organizații internaționale.

GRECO își propune în primul rând să îmbunătățească capacitățile de combatere a fenomenului corupției prin monitorizarea implementării actelor normative cu caracter internațional în domeniul combaterii flagelului corupției, prin promovarea și eficientizarea instrumentelor de cooperare internațională și prin monitorizarea respectării celor 20 de principii directe.

Astfel, în anul 1999 este adoptată Convenția penală privind corupția⁷, un act normativ de referință în lupta împotriva corupției.

În România, Convenția penală privind corupția a fost adoptată prin Legea nr. 27/2002.⁸

În ceea ce privește instrumentele de drept național, am detaliat faptul că, în procesul de consolidare a democrației, România a adoptat măsurile legislative necesare îmbunătățirii și eficientizării acțiunilor de prevenire și combatere a corupției.

Astfel, în completarea incriminărilor prevăzute de Codul penal, au fost adoptate și alte acte normative ce au reglementat lupta împotriva corupției.

Cel mai important act normativ de acest fel este Legea nr. 78/2000, pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție⁹.

În **Capitolul al II-lea**, cu titlul “Evoluția incriminării infracțiunii de luare de mită”, am prezentat într-o manieră detaliată și științific argumentată referințele istorice cu privire la evoluția incriminărilor faptelor de corupție și, în special, a infracțiunii de luare de mită.

⁵ Legea nr. 365/2004 pentru ratificarea Convenției Națiunilor Unite împotriva corupției, adoptată la New York la 31 decembrie 2003, publicată în M.Of. nr. 903 din 05.10.2004.

⁶ Rezoluția (99) 5 a Comitetului de Miniștri din 01.05.1999, publicată în Jurnalul Oficial C, nr. 120 din 01.05.1999.

⁷ Adoptată la Strasbourg la 27.01.1999.

⁸ Legea 27/2002 pentru ratificarea Convenției penale privind corupția, adoptată la Strasbourg la 27.01.2002, publicată în M. Of. nr. 65 din 30.01.2002.

⁹ Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, publicată în M. Of. nr. 219 din 18.05.2000.

Studiul a cuprins prezentarea parcursului istoric al incriminării infracțiunilor în spațiul cultural european, fiind tratate incriminările din perioada Greciei Antice, Imperiului Roman, Imperiului Otoman, Imperiului Țarist sau a Franței din Epoca Napoleoniană.

În spațiul românesc, am abordat documentele și actele cu caracter normativ care au făcut referire la infracțiunile de corupție. În acest fel, am identificat și analizat actele cu caracter normativ încă din perioada medievală a Țărilor Românești, continuând de-a lungul istoriei, până la momentul adoptării Codului penal din 1968.

În **Capitolul al III-lea**, cu titlul “Analiza infracțiunilor de luare de mită și primire de foloase necuvenite din Codul penal din 1968” am analizat elementele constitutive ale infracțiunilor de “corupție pasivă” din vechiul Cod penal, prin raportare la opiniile exprimate în doctrină și la jurisprudența relevantă.

De asemenea, în acest capitol am realizat și o analiză a modificărilor legislative referitoare la infracțiunile de corupție pasivă.

Punctul central al lucrării îl reprezintă **Capitolul al IV-lea**, cu titlul “Reglementarea juridică a infracțiunii de luare de mită”.

În cuprinsul acestui capitol ne-am propus să prezentăm în detaliu elementele constitutive ale infracțiunii de luare de mită, prevăzută de Codul penal.

Capitolul conține 4 subcapitole, intitulate: “Considerații generale”, “Conținutul legal”, “Condiții preexistente” și “Conținutul constitutiv”.

În acest capitol am tratat într-o manieră cuprinzătoare aspecte care prezintă dificultăți de aplicare la nivel practic, cum ar fi cele referitoare la existența unui obiect material în cazul infracțiunii de luare de mită, posibilitatea comiterii infracțiunii de luare de mită de către o persoană juridică, încadrarea juridică a faptei intermediarului la infracțiunea de luare de mită, raportul dintre infracțiunea de dare de mită și infracțiunea de luare de mită, caracterul neechivoc al pretențiilor formulate de funcționarul public, caracterul determinat sau determinabil al foloaselor pretinse, momentul consumării infracțiunii de luare de mită în situația în care banii sunt primiți în tranșe, natura foloaselor necuvenite, situația existenței unei disproporții între folosul obținut de funcționar și actul realizat de acesta, forma de vinovăție incidentă etc.

Aspectele controversate atât în doctrină, cât și în jurisprudență au fost analizate minuțios, fiind oferite argumentele pe care acestea se bazează, precum și soluțiile juridice identificate.

Totodată, în cadrul acestui capitol am realizat o analiză a evoluției și caracterului autonom al noțiunii de „funcționar public”, tratând în detaliu și cazul unor categorii profesionale precum: executorii judecătorești, notarii, traducătorii autorizați, interpreții,

experții tehnici judiciari, mediatorii, psihologii, practicienii în insolvență, administratorul judiciar, funcționarul bancar, avocații, medicii, profesorii etc.

Capitolul al V-lea, cu titlul, “Formele infracțiunii și alte aspecte” prezintă variantele de săvârșire a infracțiunii, sancțiunile aplicabile și formele acesteia. De altfel, în acest capitol sunt detaliate aspecte precum individualizarea pedepsei și aplicarea instituției confiscării.

Capitolul al VI-lea, cu titlul “Raportul cu alte infracțiuni” prezintă delimitările dintre infracțiunea de luare de mită și infracțiunile de abuz în serviciu, înșelăciune, șantaj, trafic de influență și folosirea abuzivă a funcției în scop sexual.

În cuprinsul acestui capitol au fost expuse și explicate controversalele doctrine și jurisprudențiale referitoare la raportul dintre infracțiunea de luare de mită și infracțiunea de abuz în serviciu, prevăzută de art. 297 alin. 1 C.pen., raportat la art. 13² din Legea nr. 78/2000.

În **Capitolul al VII-lea**, dedicat dreptului comparat, am prezentat modalitatea în care este reglementată incriminarea infracțiunii de luare de mită în alte state europene.

Studiul actelor normative, al jurisprudenței și al doctrinei de specialitate a condus la conturarea unor propuneri de lege ferenda, pe care le voi reda pe scurt, în cele ce urmează:

În ceea ce privește măsurile de combatere a corupției, considerăm că este foarte important să existe dispoziții juridice referitoare la incriminarea infracțiunilor de corupție.

Totuși, la fel de importantă este existența unor instituții însărcinate cu aplicarea dispozițiilor legale referitoare la infracțiunile de corupție, care să funcționeze în mod eficient și imparțial. În esență, descurajarea comiterii infracțiunilor de corupție este legată și de percepția asupra capacității sistemului judiciar de a impune sancțiuni disuasive.¹⁰

Complexitatea cauzelor privind infracțiunile de luare de mită și dificultățile întâlnite în cadrul procesului de individualizare a pedepsei, conduc la concluzia că este utilă și necesară actualizarea de către I.C.C.J. a „Ghidului¹¹ privind individualizarea judiciară a pedepselor aplicate pentru infracțiunile de corupție”.

Aspecte precum, stabilirea și analiza criteriilor de cuantificare a pedepsei, scopul pedepsei, împrejurările comiterii infracțiunii, mărimea sau valoarea mitei, funcția ocupată de persoana care primește mita, prejudiciul pecuniar, prejudiciul neevaluabil în bani¹², șansele de depistare a autorilor infracțiunii, sunt toate elemente ce necesită o evaluare complexă și echilibrată.

¹⁰ În acest sens, Comisia Europeană, Lupta împotriva corupției, Semestrul European – Fișă Tematică, disponibil la <https://ec.europa.eu>.

¹¹ Disponibil la http://old.csm1909.ro/csm/linkuri/21_12_2009__29319_ro.pdf.

¹² Spre exemplu afectarea încrederii cetățenilor în autoritățile statului.

De altfel, utilitatea practică a folosirii unor astfel de ghiduri de individualizare a sancțiunilor, fie și având în vedere caracterul facultativ al orientărilor stabilite de acestea, reiese și din experiența judiciară a unor state cu un sistem democratic consolidat.¹³

Un astfel de ghid, actualizat constant, ar constitui un instrument deosebit de util în procesul de individualizare a sancțiunii și ar crește, în opinia noastră, inclusiv încrederea în activitatea organelor judiciare.

Apreciem că este de o reală importanță adoptarea Legii privind protecția avertizorilor în interes public, care transpune Directiva U.E. 2019/1937 din 23.10.2019. De asemenea, este necesară revizuirea procedurilor interne folosite de instituțiile cu atribuții în acest domeniu.

Așa cum am arătat în secțiunea dedicată analizei conținutului constitutiv al infracțiunii de luare de mită, în literatura de specialitate există o dezbatere referitoare la opțiunea legiuitorului de a incrimina fapta în cazul persoanelor asimilate funcționarilor publici, conform art. 289 alin. 2 C.pen., doar în modalitățile: “neîndeplinirea, întârzierea îndeplinirii sau efectuarea unui act contrar acestor îndatoriri legale”.

Apreciem să facem o propunere *de lege ferenda*, astfel încât să se înlăture omisiunea legislativă referitoare la modalitățile de fapt ale primirii, pretinderii, acceptării promisiunii în scopul îndeplinirii ori *urgentării* îndeplinirii unui act de serviciu din cuprinsul disp. art. 289 alin. 2 C.pen.

O altă problemă în care considerăm că *de lege ferenda* legiuitorul ar putea interveni, prin modificarea textului de incriminare, este cea a persoanei care oferă ajutor autorului infracțiunii de luare de mită după momentul consumării infracțiunii.

Conform art. 264 din C.pen. din 1968, această conduită putea fi încadrată drept favorizarea infractorului, în modalitatea alternativă a ajutorului dat infractorului pentru asigurarea produsului infracțiunii.

Totuși, actuala reglementare penală nu mai prevede posibilitatea reținerii infracțiunii de favorizare a făptuitorului, deoarece în cazul acestei infracțiuni, prevăzută de art. 269 din C.pen., legiuitorul nu a mai incriminat și ajutorul dat făptuitorului pentru asigurarea produsului infracțiunii.

Având în vedere pericolozitatea socială a acestui tip de conduită, precum și frecvența întâlnirii acesteia în practica judiciară, considerăm că *de lege ferenda* se impune intervenția legiuitorului în vederea incriminării acestui comportament.

¹³ Spre exemplu, Ghidul Federal de Sentințe din S.U.A., disponibil la <https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2014/GLMFull.pdf>.

Apreciem necesar să formulăm o propunere *de lege ferenda* în sensul reglementării activității de lobby în România.

Considerăm că asigurarea transparenței decizionale și adoptarea unui proiect legislativ referitor la activitatea de lobby¹⁴ ar contribui în mod semnificativ la lupta împotriva corupției.

De altfel, prin aceste măsuri, s-ar realiza și o delimitare clară între conduitele permise de lege și cele care se circumscriu incriminărilor din categoria infracțiunilor de corupție.

În ansamblu, teza de doctorat se dorește a fi o analiză detaliată a incriminării infracțiunii de luare de mită.

Studiul s-a realizat cu dorința de a nu ocoli vreuna dintre problemele care prezintă importanță pentru acest subiect. Soluțiile propuse au la origine argumente juridice provenite din legislația internă și din cea occidentală și din jurisprudența națională sau a instanțelor străine. Fără îndoială, nu avem pretenția realizării unei lucrări exhaustive sau infailibile. Ne exprimăm speranța, totuși, că această teză poate constitui un instrument util pentru teoreticienii și practicienii dreptului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

George Antoniu, Tudorel Toader (coordonatori), Versavia Brutaru, Ștefan Daneș, Constantin Duvac, Ioan Griga, Ion Ifrim, Gheorghe Ivan, Gavril Paraschiv, Ilie Pascu, Ion Rusu, Marieta Safta, Iancu Tănăsescu, Ioana Vasiu,, *Explicațiile Noului Cod penal*, Academia Română, Institutul de Cercetări Juridice, Vol. IV, Articolele 257-366, Ed. Universul Juridic, București, 2016.

Georgiana Bodoroncea, Valerian Cioclei, Irina Kuglay, Lavinia Valeria Lefterache, Teodor Manea, Iuliana Nedelcu, Francisca-Maria Vasile, George Zlati, *Codul penal, Comentariu pe articole, art. 1-446*, Editura C.H. Beck, București, 2020

Sergiu Bogdan, Doris Alina Șerban, *Drept penal. Partea specială, Infracțiuni contra patrimoniului, contra autorității, de corupție, de serviciu, de fals și contra ordinii și liniștii publice*, Ed. Universul Juridic, București, 2020.

Vasile Dobrinoiu, *Traficarea funcției și a influenței în dreptul penal*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Vasile Dobrinoiu, *Corupția în dreptul penal român*. București, Atlas Lex, 1995.

¹⁴ A se vedea și Elena Simina Tănăsescu (coordonator), *Lobby în România vs. Lobby în U.E.*, Institutul European din România, București, 2015, disponibil la http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Studiu_Lobby_site.pdf.

Vasile Dobrinioiu, Ilie Pascu, Mihai Adrian Hotca, Ioan Chiș, Mirela Gorunescu, Costică Păun, Maxim Dobrinioiu, Norel Neagu, Mircea Constantin Sinescu, *Noul Cod penal comentat. Partea specială*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2016.

V. Dobrinioiu, N. Conea, *Drept penal, Partea specială*, vol. II, Ed. Lumina Lex, București, 2000.

Vasile Dobrinioiu, Norel Neagu, *Drept penal, Partea specială (teorie și practică judiciară)*, Editura Wolters Kluwer, București, 2008.

Vasile Dobrinioiu, Norel Neagu, *Drept penal, Partea specială (teorie și practică judiciară)*, Ed. Universul Juridic, București, 2011.

V. Dongoroz ș.a., *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol IV, Partea specială, Ed. Academiei, București, 1972.

Vintilă Dongoroz, Siegfried Kahane, Ion Oancea, Rodica Stănoiu, Iosif Fodor, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Victor Roșca, *Explicații teoretice ale codului penal român, Partea specială*, Vol. IV, Editura Academiei Române, București, 2003.

V. Dongoroz, *Drept penal*, Ed. Societății Tempus și Asociația Română de Științe Penale, București, 2000.

Andrei Viorel Iugan, *Codul Penal adnotat. Partea specială, jurisprudență națională 2014-2020*, Ed. Universul Juridic, București, 2020.

Florin Streteanu, *Consideratii privind răspunderea penală a persoanei juridice în lumina noului Cod penal*, în „*Noua legislație penală: tradiție, recodificare, reformă, progres juridic*”, vol. I, Editura Universul Juridic, București, 2012.